

HORVÁTH PÉTER:

XV. BENEDEK PÁPA HÁBORÚ UTÁNI RENDEZÉSSSEL KAPCSOLATOS ENCIKLIKÁI

BEVEZETÉS

Tanulmányomban XV. Benedek pápa (1914-1922) azon négy enciklikájával foglalkozom, melyekben az I. világháború témája megjelenik. A körlevelek megjelenési sorrendben a következők: *Quod iam diu* (1918), *Paterno iam diu* (1919), *Pacem, dei munus pulcherrimum* (1920) és *Annus iam plenus* (1920). Meg kell jegyezni, hogy a pápa nem csak a háború után foglalkozott annak következményeivel, hanem már az események során is igyekezett felhívni a katolikus világ és az emberiség figyelmét a háború legnagyobb veszélyeire.

A következőkben viszont csak a fegyverszünetet követő időszak pápai megnyilatkozásait fogom bemutatni. Tanulmányom elején röviden ismertetni kívánom XV. Benedek pápa életét, majd a Szentszék tevékenységét a világháborúval kapcsolatban, végül egyenként bemutatom azt a négy pápai körlevelet, mely ebben a témában íródott. Értelemszerűen nem célom áttekinteni ennek a nyolcéves pápaságnak egész történetét, sem XV. Benedek összes megnyilatkozását, pusztán csak a világháború utáni helyreállítással kapcsolatos azon gondolatait, melyek megjelennek ezekben a körlevelekben.

I. XV. BENEDEK PÁPA ÉLETRAJZA (1854-1922)

1854. november 21-én született Genovában. A genovai gimnáziumban és líceumban tanult 1867-1871 között. 1871-1875 között jogi tanulmányokat folytatott a bolognai egyetemen, apjának kívánságára. 1875. augusztus 2-án a polgári jog doktorává avatták. 1875-1879 között a Római Gregorián Egyetemen és a Capranica Collegiumban teológiát tanult. 1878. december 21-én Patrizzi bíboros szentelte pappá Rómában. 1879-1882 között a nemesi akadémia növendéke volt.¹ Miután befejezte tanulmányait, Lodovico Jacobini bíboros államtitkár a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjához küldte.² 1883. május 28-án pápai kamarás címet kapott. 1883-1887 között a madridi nuncius titkáráként szolgált. Hazatérve a

¹ FORINTOS A., *XV. Benedek pápa (1914-1922) (Püspökök, érsekek és bíborosok)*, 3BT Kiadó, Budapest 2017, 8. (továbbiakban: FORINTOS 2017.)

² TÖRÖK J., *XV. Benedek pápa*, Agapé, Újvidék 1991, 12.

Vatikáni Államtitkárságon dolgozott 1887-1907 között: előbb 1901-ig fogalmazói minőségben, majd 1907-ig helyettes államtitkárként. 1907. december 16-án bolognai érsekké nevezték ki, hat nappal később maga a pápa, X. Piusz szentelte püspökké a Sixtus-kápolnában. 1914. május 25-én X. Piusz pápa bíborossá kreálta.³ Címtemplomul a SS. Quattri Coronati (Négy koronázott vértanú) presbyter templomot kapta, melyet június 5-én vett birtokba.⁴ 1914. szeptember 3-án választották meg pápává.

Már 1914. szeptember 8-án *Ubi primum* kezdetű pásztorlevelében a katolikus világhoz fordult a fegyveres konfliktus mielőbbi befejezése érdekében. Ugyanezen év november 1-jén jelent meg első, *Ad Beatissimi Apostolorum Principis* kezdetű enciklikája, mely egyebek mellett a háború elemzésével, és elítélésével is foglalkozott. 1917. május 1-jén *Dei Providentia* kezdetű bullájával a Keleti Egyházak Kongregációját és a Keleti Tanulmányok Pápai Intézetét hozta létre, majd május 27-én *Providentissima Mater* kezdetű konstitúciójával kihirdette az új Kánonjogi Kódexet, augusztus 1-jén pedig a megegyezési békére vonatkozó felhívását, mely a központi hatalmaknak kedvezett volna. A háború utáni Magyarországon tervbe vett autonómia törekvéseket élesen bírálta. 1919-ben a Szentszék kizárták a béketárgyalások folyamatából. Az 1919. november 30-án megjelent *Maximum illud* kezdetű apostoli levele a missziók ügyét tárgyalta.⁵

XV. Benedek végül 67 éves korában, 1922. január 22-én hunyt el tüdőgyulladás következtében.

II. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS A SZENTSZÉK

Mivel a Szentszék helyzete az olasz egyesítés (1870) óta nem rendeződött, így a pápának nem állt rendelkezésre egy szuverén ország, amelynek nevében cselekedhetett volna. Amint az köztudomású, Olaszország és a Szentszék csak 1929. február 11-én kötötte meg a Lateráni Egyezményt, mellyel létrejött az a Vatikán állam, mely azóta is garantálja a Szentszék függetlenségét. A korszak pápái (IX. Piusz, XIII. Leó, X. Piusz, XV. Benedek, majd egy ideig még XI. Piusz) emiatt a szükséges diplomáciai megoldásokat nem tudták teljeskörűen igénybe venni.

³ FORINTOS 2017: 8-9.

⁴ DE WAAL A., *XV. Benedek pápa*, Szent István Társulat, Budapest 1916, 81.

⁵ FORINTOS 2017: 16-18.

III. ENCIKLIKÁK AZ I. VILÁGHÁBORÚVAL KAPCSOLATBAN

XV. Benedek pápa tanítóhivatalában ez a négy enciklika mintegy külön csoportot alkot. Ezeknek ugyanis megegyezik az alaptémájuk: mindegyik a világháború okozta problémák megoldását vagy enyhítését tűzte ki célul. A körlevelek már a háború után íródtak, és a helyreállítási munkálatokhoz szükséges javaslatokkal igyekeznek előállni.

III. 1. Quod iam diu (1918. december 1.)

Ez az enciklika mintegy három héttel Németország fegyverletétele, és egyúttal az első világháború lezárása után jelent meg.

A körlevél elején a pápa hangot ad az örömének, hogy végre elhallgattak a fegyverek, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a háború még nem ért véget, csak fegyverszünet kötött. Ennek több oka is van, a legfőbb azonban az, hogy Isten, aki a hívek imái által irgalmasságra készítette az emberiség számára lehetővé teszi, hogy felépüljön a gyászból és aggodalomból. A pápa egyrészt hálát ad ezért Istennek, másrészt örül, hogy a hívek állhatatosan imádkoztak a fegyverszünet létrejöttéért. Ezután emlékeztet arra, hogy egy ünnepélyes kongresszus fog kezdődni, könyörögni kell a sikeréért. Ennek a kongresszusnak az lesz majd a célja, hogy a felek elérjenek egy igazságos és tartós békét. Meglátása szerint komoly és összetett tanácskozásnak kell lennie ennek a békekonferenciának, melyhez az isteni fény megvilágítására nagy szükség van. A döntések az egész emberiség javát hivatottak szolgálni, a katolikusoknak ezért kérniük kell az Úr bölcs segítségét. Az lesz a feladata minden katolikus püspöknek, hogy egyházmegyéjének minden plébániáján nyilvános imákat hirdessen a helyi szokásnak megfelelő formában. A pápa minden erejével és tekintélyével gondoskodni kíván arról, hogy a katolikusok mindenütt készségesen elfogadják és hűségesen megtartsák azokat a döntéseket, amelyeket a rend és az egyetértés nyugalmanak az egész világon való fenntartása érdekében hoznak. Végül a szokásoknak megfelelően apostoli áldással zárul a körlevél.⁶

III. 2. Paterno iam diu (1919. november 24.)

Ebben az enciklikában XV. Benedek, amint a szöveg alcíme is mutatja, a közép-európai gyerekek pénz, élelmiszer és ruhaszükségleteire hívja fel a figyelmet.

⁶ ACTA APOSTOLICAE SEDIS 1918 Annus X – Volumen X, Typis Polyglottis Vaticanae, Romae 1918, 473-474. (továbbiakban: AAS) A szöveg magyar fordításáról nem tudok, a Szentszék internetes oldalán (www.vatican.va) több nyelven is megtalálható.

A körlevél elején a pápa bevallja, hosszú ideig abban reménykedett, hogy a háború végével az éhség és nyomorúság által elpusztított vidékek, különösen is Közép-Európában az emberek munkájának és közös erőfeszítésének segítségével egyre inkább jobb állapotba kerülnek. A bekövetkezett események azonban a pápa várakozásait nem elégítették ki. Ugyanakkor nemcsak pénz- és élelmiszerhiány lépett fel, hanem a gyermekek egészsége veszélybe kerül vagy tönkre is megy. Ez nemcsak amiatt baj, mert ők ártatlanok és tudatlanok, hanem mert ők vannak arra rendelve, hogy majd az életet továbbadják: s ha már gyermekkorukban rossz egészségi állapotba kerülnek, a következő nemzedékek számára is ezt továbbadhatják. A gyermekek megmentése céljából megalakult egy kezdeményezés, melyet XV. Benedek támogatni kíván. Korábban a pápa hasonló segítséget nyújtott a belga gyerekeknek is. Példaként hozza az Amerikai Egyesült Államok érsekeit és püspökeit, akik hozzájárulásukkal segítették a pápát ennek a célnak elérésében. Reméli, hogy ezen példa nyomán mások is hasonló módon fognak eljárni. Karácsony közeledtével még inkább rájuk vetül a pápa figyelme. Könyörög a hívek szeretetéért, könyörületéért és szolidaritásáért ezen gyermekek irányába.⁷

III. 3. Pacem, Dei munus pulcherrimum (1920. május 23.)

Az általam ebben a tanulmányban tárgyalt pápai körlevelek közül terjedelmében ez a leghosszabb. Amint a címe is mutatja, témája a keresztények közötti béke és kiengesztelődés.

A pápa ugyan üdvözli a békét, melyért már sok év óta könyörgött, de látja sok keserű aggodalom árnyékolja be azt. A békeszerződések aláírása ellenére megmaradt azonban a kölcsönös gyűlölködés a népek között. Úgy véli, hogy csak a kölcsönös szereteten alapuló kiengesztelődéssel lehet a gyűlöletet és a haragot lecsillapítani, nem pedig egyszerűen békeszerződések aláírásával. Ahogy pápasága kezdetétől folyamatos, úgy most is arra buzdít mindenkit, hogy tegye félre megrögzött haragját, és kötelezze el magát az egyetértés és a kölcsönös szeretet mellett. Az emberiségre súlyos katasztrófa vár, ha a lappangó ellenségeskedés és ellenszenv folytatódna a békeszerződések aláírása után. Ez nemcsak a népek javainak, de a keresztény életnek is hátrányára lenne. Jézus legfontosabb üzenete XV. Benedek szerint az egység a tanítványok között. Az apostolok Jézus nyomán is ezt hirdették. A szeretet parancsa mellett ugyanilyen fontos a gyűlölködés tilalma, és az ellenséggel szembeni megbocsátás, valamint, hogy jól kell tenni ellenségeinkkel. A pápa a körlevélben felidézi az irgalmas szamaritánus történetét. A háború alatt a Szentszék igyekezett semleges

⁷ AAS 1919:437-439

maradni, ezért a politikai vezetők római látogatását nem engedte. Javasolja a Népszövetség felállítását, amelytől, ha keresztény elveken alapulna, az Egyház sem tagadná meg a hozzájárulást. Az Egyház a kereszténységgel átítatva más népek kultúráját, meg tudja szüntetni a népek közötti megosztottságot és mély vitákat. A körlevél végén könyörög a pápa, hogy az Egyház gyermekei felejtsek el kölcsönös rivalizálásukat és sértéseiket, öleljék át egymást keresztény szeretettel. A nemzeteket arra buzdítja, hogy valódi békét teremtsenek egymás között, egyetlen szövetségben egyesülve. Minden embert és népet végül arra kér, hogy gondolatban és szívben ragaszkodjon a Katolikus Egyházhoz, azon keresztül pedig Jézus Krisztushoz, az emberiség egyetlen megváltójához. Az emberiséget Szűz Mária és a nemrég szentté avatott három személy oltalmába ajánlja és kéri a Vigasztaló Szentlelket, hogy adja meg az Egyháznak az egység és a béke ajándékait, ahogy Szent Pál megfogalmazta, és szeretetének további kiáradásával újítsa meg a Föld színét a közös üdvösség érdekében.⁸

III. 4. Annus iam plenus (1920. december 1.)

Ebben a rövid körlevélben a pápa a leggazdagabb nemzetek gyermekeihez fordul, hogy azok adományaikkal járuljanak hozzá mindazon gyermekek szenvedéseinek enyhítéséhez, akiknek mindenük hiányzik. Az enciklika elején a pápa hivatkozik arra, hogy egy évvel korábban már felhívást intézett ez ügyben a katolikus világhoz, de úgy érezte, most újra meg kell ismételnie. A háború által okozott nyomor és hiány sokrétűsége miatt a segítség nem jutott el mindenhova. Dicséri a *Save the Children Fund* nevű társulatot, mely nem hanyagolta el az élelmiszer, a pénz és a ruházat gyűjtését ezen gyerekek számára. A gyermek Jézusnak tetszeni fog ez a segítség, mellyel a gazdagabbak segítik a szegényeket. Emlékeztet rá, hogy Betlehem neve azt jelenti: a Kenyér Háza. Jézus önmagát adta eledelül a népeknek, és a Miatyánkban a mindennapi kenyérét imádkozik az Atyához. XV. Benedek december 28-ára, Aprószentek ünnepére helyezte ezt a gyűjtést, de korábbi ünnepen is megengedhetőnek tartja. Végül körlevél végén a pápa bejelenti, hogy ő maga százezer olasz lírát adományoz erre a célra.⁹

III. ÖSSZEGZÉS

Összefoglalásként elmondható, hogy a vizsgált körlevelekben az alábbi témák kerülnek elő: a *Quod iam diu* kezdetű enciklika a közelgő békekonferenciával foglalkozik, kérve a hívek imáját annak sikeréért. A *Paterno iam diu* Közép-Európa éhező gyermekeire irányítja a

⁸ AAS 1920:209-218

⁹ AAS 1920:553-556

figyelmet, és kéri a gazdagabb országokat, hogy segítsék ezeket a rászorulókat. A *Pacem, Dei munus pulcherrimum* kezdetűben a keresztények közötti béke és kiengesztelődés fontosságára hívja fel a figyelmet. Sürgeti a népek egységét, különösen is ajánlva a Népszövetség felállítását. Végül az *Annus iam plenus* kezdetű rövid enciklika, megismételve a *Paterno iam diu* kérését, a szenvedők javára történő gyűjtésről szól.

Látható, hogy XV. Benedek szinte egész pápasága az I. világháborúval és az azt követő helyreállítással telt. Az utolsóként tárgyalt enciklika megjelenése után tizennégy hónappal a pápa már nem volt az élők sorában, ugyanis 1922. január 22-én tüdőgyulladás következtében életét veszítette. Az új pápának, XI. Piusznak (1922-1939) szintén szembe kellett néznie az elődje által említett problémákkal, de ezeken kívül a világháborúból következő problémák miatt megerősödő szélsőséges irányzatokkal (kommunizmus, náciizmus, fasizmus) is foglalkoznia kellett.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Acta Apostolicae Sedis 1918 Annus X – Volumen X, Typis Polyglottis Vaticanae, Romae 1918.

Acta Apostolicae Sedis Annus XI – Volumen XI, Typis Polyglottis Vaticanae, Romae 1919.

Acta Apostolicae Sedis Annus XII – Volumen XII, Typis Polyglottis Vaticanae, Romae 1920.

DE WAAL ANTAL, *XV. Benedek pápa*, Szent István Társulat, Budapest 1916.

FORINTOS ATTILA, *XV. Benedek pápa (1914-1922) (Püspökök, érsekek és bíborosok)*, 3BT Kiadó, Budapest 2017.

TÖRÖK JÓZSEF, *XV. Benedek pápa*, Agapé, Újvidék 1991.